

Cilt: 6, Sayı: 12, Temmuz 2018 / Volume: 6, Issue: 12, July 2018

**YENİ ASUR DÖNEMİNDE RELİEFLERDE BETİMLENEN SAVAŞ
ARABALARININ GELİŞİMİ***

The Development of Chariot Described in Reliefs in The New Assyrian Period

Abdulhamit KAVAK**

ÖZ

İlk başlarda yük ve savaş alanına asker taşıyan arabalar, zamanla düşman ordu düzenini bozan savaş makinelerine dönüşmüştür. Yapılan arkeolojik çalışmalar savaş arabalarının atalarının kızaklı ve üzerlerinin kapalı olduğunu ortaya koymuştur. Mezopotamya’da Sümerler tarafından tekerlek icat edildikten sonra, bu kızaklı arabalar tekerlekli araçlarla yer değiştirmiş olmalıdır. İlk başlarda tekerleklerin ve aracı meydana getiren diğer elamanların som ağaçtan yapılmış olması ve bu araçların mil sistemine sahip olmamaları, araçların hızını yavaşlatmış ve manevra kabiliyetini zayıflatmıştır. Yeni Asur dönemindeki relieflerde ve arkeolojik materyaller üzerinde görülen savaş arabalarının ve bu savaş arabalarını çeken atların koşum takımlarının, zamanla değişip geliştiğini görmek mümkündür. Özellikle taşınan yük ve araçların ebatlarının büyümesi ilk olarak ispit sayısı, tekerlek çemberi ve boyutuna yansımıştır.

Anahtar Kelimeler: Savaş Arabaları, İspit, Tekerlek, Koşum Takımı.

ABSTRACT

The cars carrying load and troops to battlefields at first had turned into battle machines in time, which disrupted the enemy army. The archaeological studies revealed that the ancestors of chariots were slid and covered. Once the wheel was invented by the Sumerians in Mesopotamia, these sledges must have been displaced by wheeled vehicles. The fact that the wheels and the other elements that made up the vehicle were made of solid wood, and that these vehicles had no shaft system made them slow and weakened their maneuverability. In the new Assyrian period it is possible to observe that the chariots and harnesses of the horses of the vehicles in reliefs and archaeological materials have changed and developed over

* Bu makale KSU Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında, Prof. Dr. Orhan Doğan ve Prof. Dr. Özdemir KOÇAK danışmanlığında tamamlanmış “Yeni Asur Döneminde Askeri Organizasyon“ başlıklı Doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi Kilis 7 Aralık Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
a.kavak@kilis.edu.tr

time. Especially increase in the dimensions of the loads and vehicles reflected firstly the number of spokes, the wheel circle and its size.

Keywords: Chariots, Rim, Wheel, Harness.

Giriş

Yük ve insan taşımak için kullanılan tekerlekli araçların Mezopotamya'da ilk defa kullanıldığıyla ilgili ilk ipuçları, Güney Mezopotamya'da Uruk yerleşiminin IVa evresine tarihlenen kil tabletler üzerinde görülür (Resim 1). Bu tablet üzerine çizilen beş adet araba tasvirinden, iki tanesinin tekerleği varken, diğer üçünün kızıağı olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca araç içinde birisi ayakta, diğeri ise oturur pozisyonda olmak üzere iki kişi görülmektedir. (Littaur ve Crowel, 1979: 13).

Tekerlekli arabalarının Mezopotamya'da kullanıldığını gösteren ilk örnek Uruk yerleşiminin IVa evresinde görülürken, tekerlekli araçların savaş alanında kullanıldığını gösteren ilk örnek M.Ö. III. binyılın ortalarına tarihlenen Ur Standardında üzerinde görülen araçlardır (Resim 2). Bu araçlar yük taşımada kullanılan dört tekerlekli bir vagonun savaş için adapte edilmiş haline benzemekteydi (Hamblin, 2006: 132; Gabriel ve Metz, 1991: 4-5; Nigel ve Nigel, 1984: 21). Bu savaş arabalarının tekerlekleri masif ağaçtan yapılmış olup, kalkolitik dönemin sonu bronz çağın başlangıcında evcilleştirilen ve Mezopotamya yaşamının içerisinde askeri, ev işleri, ticaret ve tarım alanında önemli katkılar sağlayan yaban eşekleri tarafından çekilmekteydi (Hamblin, 2006: 130; Bordreuil, Chatonnet ve Michel, 2015: 167-168).

Ur Standardında betimlenen savaş arabasının teknik özelliklerine gelince, kil tabletler üzerinde betimlenen araçlara nazaran, gerek kasa yapıları, gerekse dört disk tekerleği ile daha gelişmiş bir görünüm sergilemektedir. Arabanın ön kısmında yükseltilmiş bir siperlik bulunmaktadır ve bu siperlik çapraz kayışlarla sağlamlaştırılmıştır. Savaş arabasının disk şeklindeki tekerlekleri birbirine çok yakın ve üç parçadan oluşmaktadır. Aracın sağ ve sol yanında sürücü ve savaşçıyı korumaya ve dengesini sağlamaya yarayan düşük paneller mevcuttur. Ayrıca bir oturma yükseltisi bulunmaktadır. Kasada yer alan savaşçı, sürücünün arkasında ve kasanın çıkıntı yapan arka kısmında ayakta durmaktadır. Bu teknik özellikten yola çıkarak, savaş esnasında araç içerisinde yer alan askeri personelin düşman askeri safları bozulduktan sonra savaş arabalarının yanlarından atlayarak düşman ile yakın dövüşe başlamış olmaları yönünde bir çıkarımda bulunabiliriz (Backer, 2009: 8; Littaur ve Crowel, 1979: 26-27; Hamblin, 2006: 132). Arabanın ön kısmında yer alan siperliğin geniş yer kaplaması, aracın zemininin uzun ve dar olmasına neden olmuştur. Araba okuna tutturulmuş gemde, omuz başından destek alan bir hamuta bağlı olup, dizginlerin içinden geçtiği iki halka vardır (Bordreuil vd., 2014: 167-168).

Sümer savaş arabalarının teknik özelliklerini anlattıktan sonra, bu araçların yavaş ve manevra kabiliyetlerine değinebiliriz. Araçların yavaş ve manevra kabiliyetlerinin zayıf olmasının başlıca iki nedeni vardır. Bunlardan ilki, henüz

isplitli tekerleklerin bu dönemde bilinmeyişi ve bu nedenle dört tekerleğin ve diğer aracı oluşturan elamanların som ağaçtan yapılması ile birlikte araç ağırlaşmış ve doğal olarak bu durum aracın hızını yavaşlatmıştır. Diğer ise arabanın ön kısmında mil olmaması ve aracın tamamen kontrol altına alınmaması nedeniyle manevra kabiliyeti zayıf kalmasıdır. Akkadlar döneminde ur standardına benzer arabaların kullanılmaya devam ettiği akbalar steli üzerinde betimlenen resimlerden anlaşılmaktadır (Resim 3).

Yeni Asur Döneminde Savaş Arabalarının Gelişimi

Yeni Asur döneminde savaş arabalarının, avlanma, ulaşım, yarış, dini törenler gibi çok çeşitli amaçlar için kullanıldığı relieflerden anlaşılmaktadır. Ayrıca bu arabalar, askerleri savaş alanına taşıyan araçlar olarak da hizmet etmişlerdir. Ancak bu savaş arabalarının malzemesi dayanıklı olmayan ahşap, deri vb. olduğu için günümüze kadar ulaşan herhangi bir örneği henüz bulunmamıştır. Bu nedenle, döneme ait arabaların özelliklerini ya yakın dönem özellik taşıyan bölgelerde ele geçen eserler üzerinden yola çıkarak, ya da yeni Asur dönemine tarihlenen relieflerde betimlenen kabartmalardan öğrenmekteyiz (Yadin, 1963: 4; Mallowan, 1966: 477-480).

Asur döneminde görülen savaş arabalarının ilk örneği Ninurta-Tukulti Assur (M.Ö. 1133-1132) dönemine tarihlenen bir silindir mühür üzerinde tasvir edilmiştir (Resim 4). Bu tasvir edilen konu bir av sahnesidir. Arabanın içerisindeki personel, ayakta betimlenmiştir. Sürücü aracı ve atları kontrol ederken, avcı ise arabanın önünde kaçan dağ keçilerini avlarken görülür. Düz bir taban üzerine oturmuş ve yanları açık bırakılan arabayı çeken atların üzerinde, herhangi bir koşum takım elamanları görülmemektedir. Ancak iki adet dizgin kayışının olduğu anlaşılmaktadır. Bunların yanı sıra, tam olarak anlaşılmasa da arabanın arkasında yukarı doğru eğik olarak yerleştirilmiş bir çubuğun olduğu anlaşılmaktadır (Noble, 1990: 62; Moorgat, 1969: 326).

I. Asurnasirpal (M.Ö.1049-1031) dönemine ait beyaz obeliskteki savaş arabası, Ninurta-Tukulti Assur (M.Ö. 1133-1132) dönemi silindir mühür üzerinde betimlenen savaş arabasına benzer (Resim 5). Bu dönemde yapılan araçlar yanları açık ve düz bir taban üzerine oturmuştur. Araba mili veya dingilinden çıkan çeki oku boyunduruğa kadar uzanır. Boyunduruğa bir kumaş parçası yardımıyla bağlanan bu ok uçlarının başları, hayvan motifleriyle süslenmiştir. Tekerlekler kendinden önceki dönem arabaları gibi altı isplitli ve orta boydadır. I. Asurnasirpal (M.Ö.1049-1031) dönemi savaş arabalarının Ninurta-Tukulti Assur (M.Ö. 1133-1132) dönemi savaş arabasından çok az bir farklılığının olduğu görülür. Bu farklılıklar sadak sayısının iki olması ve atların üzerlerinin daha süslü olması olarak sıralanır (Madhloom, 1970: 9-11).

II. Tukulti-Ninurta (M.Ö. 888-884) dönemine ait bir ortostad üzerinde görülen arabada bir üst araba oku görülmektedir. Bu araba daha önceki araba oklarından çubuk şeklinde değil, oval şeklinde olmasıyla ayrılır. Bu araba oku, ya metal ya da ahşaptan yapılmış olmalıdır. Araba çeki oku üzerindeki süslemeler ipek,

keten ya da deri yumuşak bir madde olduğu düşünülmektedir. Bu yumuşak malzemeler metal kelepçeler vasıtasıyla oklara bağlanmış olmalıdır. Atların üzerindeki koşum takımları ve süs eşyalarındaki farklılar hemen göze çarpar. Bu eşyalar, malzemelerin altında bulunan iki parçadan oluşan ve püsküllerle süslü kolyeye benzeyen göğüslüklerle desteklenmiştir. 3 atın kayışı göğüslükteki halkadan geçerek, sürücünün sırtından eline kadar uzanmaktadır. Sürücü her bir elinde iki tane kayış tutmaktadır. Kırbacı ise sağ elindedir (Gündüz, 2002a: 252).

II. Asurnasirpal Dönemi Savaş arabaları yuvarlatılmış bir kasaya sahiptir. Bu dönemde savaş arabalarının tekerleklerinin büyüdüğü ve daha sağlam hale getirildiği döneme ait relieflerden anlaşılmaktadır (Resim 6). Bunların yanı sıra II. Tukulti-Ninurta dönemi savaş arabalarının yanları açık hafif savaş arabaları özelliği, II. Asurnasirpal döneminde panellerle kapalı ağır savaş arabalarına dönüşmüştür. Bu özellik daha önceki Asur savaş arabalarına nazaran daha fazla askeri personele koruma sağlamıştır (Noble, 1990: 63).

Savaş arabaları tekerlekleri altı ispite sahiptir. Tekerlek ispitleri, bir ucu tekerlek göbeğine, diğer ucu tekerlek çemberine giren ve tekerleğin yarıçap uzunluğunda olan çubuklardır. İspitlerin sağladığı en önemli avantaj, ahşap tekerlek çemberin dayanıklılığını artırarak, hareket halinde iken tekerleğin dağılıp parçalanmasını önlemesidir (Gündüz, 2002b: 790). Bunların yanı sıra, relieflerde okla dolu olduğu anlaşılan sadakların içinde balta, yay ve bazen de mızrakta bulunmaktadır. Kraliyet savaş arabalarının içerisinde hayvan başı süslemeleri olan sadaklarda görülür. Sadaklar savaş arabalarının yanlarına çapraz bir şekilde asılmıştır (Madhloom, 1970: 13). Arabaların arkasında bulunan açıklık ise hayvan başı motif kabartmalı çivili kalkanlarla kapatılmıştır. Ancak savaş arabalarının arka kısmının niçin kalkanlarla kapatıldığı kesin bir cevabı bulunmamaktadır. Savaş esnasında saldırıyı tamamlayan asker, eline çivili kalkanı alıp, savaş meydanı iniyor olmalıydı ya da düşmanın saldırısını önlemek için kapı görevini görüyordu. Savaş arabasının arka kısmında birde mızrak bulunmaktadır (Layard, 1853: 2).

Araçların arka kısmında uzun çubuklara asılmış savaş arabalarına bağlanmış standartlar da görülür. Bu standartlar üzerinde Nergal ve Adadı görebilirsiniz. Bu standartlar büyük bir ihtimalle savaş arabalarının sağ ve solda yer alan araçlardır. Bu arabaları çeken atların ağır metallerde zırhlandığı görülür. Zırhlar atın boynundan arka bacaklarının olduğu kısma kadar uzanır. Reliefler üzerinde savaş arabalarının içinde bir sürücü ve savaşçı olmak üzere iki personelin bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak bazen de bu sayının arttığı görülür. Bu üçüncü kişi II. Asurnasirpal döneminde eklenmiştir (Dezso, 2006: 58).

II. Asurnasirpal dönemi savaş arabaları birden fazla kontekste tasvir edilmiştir. Bu kontekslerin birinde kral savaş arabası üzerinde aslan avında görülürken, bir diğerinde bir şehri kuşatırken savaş alanında tasvir edilmiştir. Savaş arabalarının bu kadar fazla sayıda relieflerde betimlenmesi Asur için savaş arabalarının önemli olduğunun göstergelerinden biridir (Layard, 1853: Levha 10,13).

II. Assurnasirpal döneminde savaş arabaları atları, oldukça donanımlı ve koşum takımları oldukça süslüdür. Atların boyunlarında kolyeler görülür. Atın yelesi gevşek bir şekilde boynun yan tarafına dökülür. İki ya da üç kemer atın karnının altından geçerek ve ata eklenen ziynet eşyalarını çeki oklarına bağlayarak, onların yerini sağlamlaştırır. Karmaşık ve komplike kayışlar hayvanların göğüslerinde görülür. Bu koşum takımları, üst göğüs bandı ve aşağı göğüs bandı püsküllerle süslüdür. Bu iki göğüs bandı da çeki okuna halka ile bağlanmış görülmektedir. Yanları süslü bir kolye dış gemden çoğu zaman hayvan başlarıyla süslü kayışlar vasıtasıyla askıya alınır. Disklere tutturulmuş bu püsküller, üç küme püsküle ayrılmıştır. Büyük bir ihtimalle metalden yapılmış bu diskler, bazen kanatlı öküzlere, rosetta ve ışıklı haç motifleriyle süslenmiştir (Madloom, 1970: 15; Layard, 1853: Levha 10). II. Assurnasirpal dönemine tarihlenen relieflerde, atların bazılarında dizgin başlıklarının üç kısımdan oluştuğu görülür ve bu üç kısım gеме ayrı ayrı bağlanmıştır. Ana kayış, kulakların arkasından gelerek gemden geçer ve boynun arkasına gider. İkinci kayış, boynun yukarı kısmından dolanır ve boynun tepesinde küçük kayışla birleşir. Üçüncü ise alnın arka kısmından geçerek elmacık kemiğine uzanır (Madhloom, 1970: Levha VIII, 4-5).

II. Assurnasirpal'dan sonra tahta çıkan III. Salmanasar dönemi savaş arabaları Balawat kapısının bronz relieflerinde görülmektedir. Bu kabartmalarda savaş arabalarına ait tekerleklerin orta büyüklükte ve altı ispitli olduğu ayrıca savaş arabalarının iki at tarafından çekildiği anlaşılmaktadır. Betimlenen kabartmalarda savaş arabalarının, ordunun kanatlarında yer alan standart taşıyan, kraliyet ailesinin üyelerini taşıyan ve klasik savaş arabası olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır (King, 1915: Levha 1-5; Baikie, 1916: 43; Somerwill, 2009: 117).

III. Salmanasar döneminde, II. Assurnasirpal döneminde kullanılan savaş arabalarında sadece oklukların yeri farklı görülür. II. Assurnasirpal döneminde okluk arabaya çapraz bir biçimde monte edilmişken, III. Salmanasar döneminin de okluklar savaş arabalarına dikey olarak yerleştirilmiştir (King, 1915: Band 1,3). II. Assurnasirpal ve III. Salmanasar dönemi arabalarının benzerlik gösteren birçok noktası da vardır. Bunlardan ilki savaş arabalarının tabanından geçen ve boyundurukla atlara bağlanan benzer çeki oklarıdır. Çeki okları savaş arabalarının üst kısımlarına korse ile bağlanmıştır. II. Assurnasirpal ve III. Salmanasar döneminde savaş arabalarının çeki oklarının altında bazen ince bir çubuğa sahip olduğu relieflerde görülmektedir. Bu çubuğun çeki okuna yardımcı bir elaman mı yoksa bir fren sistemini olduğunu anlamak zordur. Bir örnekte, Bu çubukların araba göbeğine ulaştığı ve bir budakla bittiği görülmektedir (Madhloom, 1970: Levha XI,2).

III. Tiglat-Pleser dönemi savaş arabalarının, daha önceki dönem Asur savaş arabalarından farklı bazı özelliklere sahip olduğu relieflerden anlaşılmaktadır. Bu özelliklerden en önemlisi arabaların tekerleklerinin çaplarının, M.Ö. IX. yüzyılda kullanılanlardan daha büyük olmasıdır (Resim 7). Bununla birlikte dayanıklılığın artırılması için savaş arabası tekerleklerinde yer alan ispit sayısı sekize çıkarılmış ve tekerlekler iki veya üç jantlı hale getirilmiştir (Littauer ve Crouwel, 1979: 100; Gündüz, 2002b: 790-792; Dalley, 1989: 46-48).

Bu dönem savaş arabaları dikdörtgen şeklindedir ve M.Ö. IX. Yüzyıl savaş arabaları gibi önleri yuvarlatılmamıştır. Sadaklar ise, arabaların yanlarına değil her bir köşeye dikey olarak asılmıştır. Arabaların yanları tamamen süslüdür. Araçların arka kısmı bu dönemde yükselmeye başlamış ve daha sonraki dönemlerde de bu devam etmiştir. Savaş arabalarının arka kısmında ya mızrak, ya kalkan, bazen de ikisi birlikte görülür. Savaş arabalarının atları üzerinde görülen koşum takımları ve süsleri daha önceki dönem özelliklerinden farklıdır. Atların kafalarındaki sorguçlar üzerinde, birbiri üzerine yerleştirilmiş iki veya üç püskül görülmeye başlanır. Bu dönemde atlar üzerindeki gemler basit bir çubuk şeklinde veya hafifçe kavilidir. Atın geniş süslü püskülleri çok sayıda çok renkli yün ponponlar ve püsküllerden oluşmaktadır. Bu özellikler M.Ö. IX. yüzyıl atların üzerinde bulunanlardan farklıdır. Bu döneme ait bu tarz süsler, dönem boyunca devam etmiştir. Dizgin başlıkları elmacık kemiğinin altında bulunan üç katlı püsküllerle resmedilmişlerdir. İki tip göğüs bandı kullanılmıştır. Bunlardan ilki geniş ve püskülsüz diğeri ise sade bir kayış ve püsküldür. Bu dönemde savaş arabaları genelde iki at ile çekilirken betimlenmiştir (Barnett ve Falkner, 1962: 92-93).

II. Sargon dönemine tarihlenen relieflerde, savaş arabaları oldukça fazla sayıda görülür. Sekiz ispitli ve iki at tarafından çekilen kraliyet savaş arabaları geçit törenlerinin yanı sıra, savaş sahnelerinde de görülür (Botta ve Flandin, 1849: Levha, 58-59; Somerwill, 2009: 117; Albenda, 1986: 77-78). Bu dönemde savaş arabalarında görülen düz üst çeki okları, III. Tiglat-Pleser döneminde görülen çeki oklarına benzer. Çeki okları atların omuzlarında çok karmaşık takımlar gerektirmeyen, basit araçlar haline gelmişlerdir. Dört atın sığabileceği yeni bir boyunduruk türü görülmeye başlanır ve atların üzerinde çok karmaşık süsler görülmez. Bu boyundurukların dört at için dizayn edildiği anlaşılmaktadır. Bu dört at için dizayn edilen boyundurukların her birinin üst kısmında yumuşak bir koruma vardır. Bu döneme ait savaş arabalarındaki atların sorguç kısmında üç katmandan oluşan üçlü püskül silsilesi görülür. III. Tiglat-Pleser döneminden itibaren arabaların arka kısmında kalkan ve mızrağın görülmemesi, II. Sargon döneminde de devam eder (Madloom, 1970: 19-20).

II. Sargon Döneminde, III. Tiglat-Pleser döneminde savaş arabalarında kullanılan tekerleklerin devam ettiği görülür. Tekerleklerde dıştaki kalın olmak üzere üç çember yer alır. İspitlerin çevresinde, çizgiler halinde görülen kalınlaşma bağlayıcı materyal olabilir. Tekerlek göbeğindeki dingil kapağı yuvarlaklaşır. Tekerlek çemberinde iki çift kelepçe yer alır (Gündüz, 2002b: 806).

Sanherip M.Ö. 705-681 ve Asurbanipal M.Ö. 665-630 dönemleri araba tekerleri ise oldukça büyüktür ve iki çift kelepçeye sahiptirler. Çoğu kez araba tekerleğinin çevresine iri başlı çiviler çakılmıştır (Resim 8). Sanherip döneminde nadirde olsa altı ispitli araba tasvirleri de görülür. Asurbanipal döneminde tekerlekler oldukça büyümüş ve insan boyunu geçmiş bir biçimde tasvir edilmiştir. Tasvir edilen tekerleklerin bazılarının dingil kapaklarının rozet biçiminde yapıldığı anlaşılmıştır (Gündüz, 2002b: 807). Asurbanipal döneminde, savaş arabalarının büyütülmesi neticesinde personel sayısı dörde çıkmıştır. Bunun sonucunda personel

sayısının dörde çıkmasıyla birlikte taşınan yükün ağırlığının fazla olması neticesinde, sekiz ispitli tekerlerin kalınlığı genişlemiştir (Wise ve McBride, 1999: 34; Gündüz, 2002b: 807; Grayson ve Novotny, 2014: 17; Musceralla, 1988: 388).

Bu iki kral arasındaki savaş arabaları arasında çok az fark vardır. Bu dönemdeki üst çeki oku relieflerde görülmez. Artık arabaların oklara gerek kalmayacak kadar sağlamlaştırıldığı sonucu çıkarılabilir. Bazen relieflerde önceki dönem savaş arabalarına benzer araçların görülmesi, kralların atlarına saygı anlamında yaptırdığı sonucu çıkarılabilir. Asurbanipal ve Sanherip döneminde dizginler ve koşum takımları bazen dörtlü olarak gösterilmiştir (Madhloom, 1970: 20-21).

Sanherip ve Asurbanipal dönemi savaş arabalarının üzerinde kalkana benzeyen farklı motifler, arabaların yanlarına çapraz bir şekilde işlenmiştir. Bu dönemde de farklı sorguclar kullanılmaya devam etmiştir. Yani üç katlı püsküller, çok katlı püsküllerle yer değiştirmiştir. İkinci bir özellik ise, tüylerle kaplı ibiklerin öne doğru eğrilmesidir. Üçüncü tür ise, ters hilal biçimde sorgucludur. Atların omuzlarında asılı olan bu yan süsleri sıra sıra püsküllerle süslenmiştir. Çok sayıda püskül sırası göğüs bandına işlenmiş ve çeşitli gemler kullanılmıştır. Genellikle bu gemler hilal şeklindedir. Diğer gem çeşitleri ise çubuk ve hayvan şeklinde olan gemlerdir.

Sanherip dönemi savaş arabalarında mürettebat 3 iken, Asurbanipal dönemi savaş arabalarında bu sayı standart dörde ulaşmıştır. Bu dönemin savaş arabalarının tekerlekleri oldukça geniştir ve tekerleklerin lastik jantlarına çiviler çakılmıştır. Tekerleklerin jantlarına çivi çakılması Mezopotamya'da uzan zamandır bilinmesine rağmen, Sanherip döneminde yeni adapte edilmiştir. Asurbanipal dönemi savaş arabalarında tekerlek oldukça büyümüş ve bazen insan boyundan uzun olmuştur.

SONUÇ

Yük ve savaş meydanına asker taşımada kullanılan arabaların atalarının kızaklı araçlar olduğu arkeolojik çalışmalar sonucunda elde edilen kil tabletlerden öğrenilmiştir. Tekerleğin Mezopotamya'da Sümerliler tarafından bulunması ile birlikte bu kızaklı arabaların yerini tekerlekli araçlar almıştır. Ancak ilk yapılan araçlar som ağaç olduğu için oldukça ağırdır. Bu ağırlık bu arabaların manevra kabiliyetlerini ve hızlarını fazlasıyla azaltmış olmalıdır.

Yük taşımada kullanılan dört tekerlekli vagonların, savaş arabası haline dönüştüğünü gösteren ilk örnek Ur Standardı üzerinde betimlenen savaş arabalarıdır. Bu arabaların temel özelliği, ön siperliğin yer alması ve aracın yanlarının düşük profillerle kapatılmasıdır. Büyük bir ihtimalle askeri personel bu düşük profilli yanlardan atlayarak, dağılan düşmana son darbeyi indirmek için saldırmıştır. Sümer sonrası Akkad döneminde de benzer dört tekerlekli arabaların varlığını devam ettirdiği Akbabalar stelinde betimlen kabartmalardan anlaşılmaktadır.

Yeni Asur döneminde savaş arabalarının birden fazla alanda kullanıldığı relieflerden anlaşılmaktadır. Bu alanların başında av, savaş ve kraliyet törenleri gelmektedir. Ancak bu savaş arabalarının ahşap ve deri gibi dayanıksız malzemeden yapılması sebebiyle herhangi bir örnek henüz bulunamamıştır. Bu nedenle döneme ait arabaların özelliklerini ya yakın dönem özellik taşıyan bölgelerde ele geçen eserler üzerinden yola çıkarak, ya da yeni Asur dönemine tarihlenen relieflerde betimlenen kabartmalardan yola çıkılarak ortaya konmaya çalışılmıştır.

Asur döneminde görülen savaş arabalarının ilk örneği Ninurta-Tukulti dönemine tarihlenen bir silindir mühür üzerinde görülen tasvirde, aracın içerisinde bulunan sürücü aracı ve atları kontrol ederken, avcı ise arabanın önünde kaçan dağ keçilerini avlarken görülür. Düz bir taban üzerine oturmuş yanları açık bırakılan arabanın küçük ve tekerleklerinin ispitli oluşu ağırlığını azaltmış hızını artırmıştır. I. Asurnasirpal (M.Ö. 1049-1031) dönemine ait beyaz obeliskteki savaş arabası Ninurta-Tukulti, Assur (M.Ö. 1133-1132) dönemi silindir mühür üzerinde betimlenen savaş arabasına benzer, sadece sadak sayısı ve atların koşum takımları biraz farklıdır.

II. Asurnasirpal Dönemi'ne geldiğinde Savaş arabaları yuvarlatılmış bir kasaya ve panellerle kapalı ağır savaş arabalarına dönüştüğü anlaşılır. Bu dönüşüm askeri personelin güvenliğini artırmıştır. Bunların yanı sıra savaş arabasının betimlendiği sahnelerin çok olması, II. Asurnasirpal döneminde savaş arabalarının kullanım sıklığını göstermesi bakımından da önemlidir. III. Salmanasar döneminde birkaç değişiklik dışında benzer savaş arabalarının kullanımı devam etmektedir.

III. Tiglat-Pleser dönemine geldiği zaman savaş arabalarındaki değişim göze çarpmaya başlar. Bu değişimin en önemlisi arabaların tekerlek çaplarının ve jantlarının büyümesi ve ispit sayısının altıdan sekize çıkmasıdır. Bu artışın temelinde araçların dayanıklılığının artırılması olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca önleri yuvarlatılmış araçların yerini dikdörtgen araçlar almıştır. Bu durum da araç içindeki personel sayısının artmış olabileceğinin önemli göstergelerinden biridir. Araçların arka kısmı bu dönemde yükseltilmeye başlamış ve daha sonraki dönemlerde de devam etmiştir. II. Sargon döneminde en dikkat çekici özellik, artık dört atın birlikte koşulabileceği boyundurukların kullanılmaya başlamasıdır. Bu dönemde III. Tiglat-Pleser dönemi benzer araçlar kullanımı devam etmektedir.

Sanherip ve Asurbanipal dönemlerinde ise araba tekerleri oldukça büyüktür ve iki çift kelepçeye sahiptirler. Çoğu kez araba tekerleğinin çevresine iri başlı çiviler çakılmıştır. Asurbanipal döneminde tekerlekler büyüktür ve tasvirlerde bazen bir adamın boyundan daha da yüksek olarak görülmektedir.

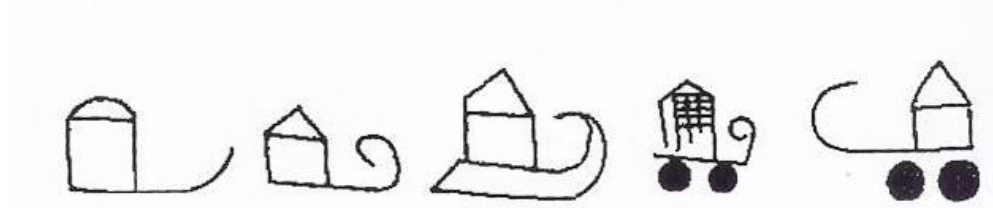
KAYNAKÇA

- Albenda, P. (1986). *The Palace of Sargon King of Assyria*. Editions Recherche Sur Les Civilisations, Paris.
- Backer, F. D. (2009). Evolution of War Chariot Tactics in The Ancient Near East.
- Baikie, J. (1916). *Peeps at Many Lands, Ancient Assyria*. London:A&C Black.
- Barnett, R.D. ve Falkner, M. (1962). *The Sculptures Asur Nasir Apli II Tiglat-Pleser III, Eserhaddon, From The Central And South West Palace At Nimrud*. The Trustees of The British Museum.
- Barnett, R.D., R. Bleibtreu, E. ve Turner G. (1998). *Sculptures From The Southwest Palace of Sennacherib At Niniveh*. London : British Museum Press.
- Bordreuil, P., Chatonnet, F.B., ve Michel, C. (2015). Tarihin başlangıçları eski yakınoğu kültür ve uygarlıkları. (Çev.: Levent Başaran). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Botta, P.E. ve Flandin, E. (1849). Monument De Ninive, Volume I, Et Sous La Direction D'une Commission De L'institut, 84s
- Dalley, S. (1989). Assyrian Warfare De Schauensee, M., "Horse Gear From Hasanlu", *Expedition*, 31/2-3, s. 37-52.
- Dezso, T. (2006). The Reconstruction of The Neo-Assyrian Army As Depicted on The Assyrian Palace Reliefs, 745-612 B.C. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 57(1), s. 87-130.
- Gabriel, A.R. ve Metz, K.S. (1991). *From Sumer To Rome: The Military Capabilities of Ancient Armies.*, Westport: Green Wood Press.
- Grayson, A.K. ve Novotny, J. (2014). *The Royal Inscriptions of Sennacherib, King Of Assyria (704-681) Part II*. Eisenbrauns.
- Gündüz, S. (2002a). M.Ö. I. Binin İlk Yarısında Önasya Araba Okları, Ok Destek Elemanları ve Ok Uçları. *Anadolu Araştırmaları*, 16, s. 241-294, İstanbul.
- _____. (2002b). M.Ö. I. Binyılın İlk Yarısında Önasya Krallıklarında Araba Tekerleklerinin Özellikleri ve Yapım Teknikleri. *Belleten*, LXVI(247), s.789-817.
- Hamblin, J.W. (2006). *Warfare In The Ancient Near East To 1600 BC*. London: Routledge.
- King, L.W. (1915). *Bronze Reliefs From The Gates Of Shalmaneser, King Of Assyria, B.C. 860-825*. London.
- Layard, A.H. (1853). *The Monuments of Nineveh, (First Series)*. London.

Yeni Asur Döneminde Relieflerde Betimlenen Savaş Arabalarının Gelişimi / Abdülhamid KAVAK

- Littauer, M.A. ve Crouwel, J.H. (1979). *Wheeled Vehicles and Ridden Animals in The Ancient Near East*. Köln: Brill.
- Madhloom, T.A. (1970). *The Chronology of Neo Assyrian Art*. London: The Athlone Press.
- Mallowan, M.E.L. (1966). *Nimrut and Its Remains, Volume II. The British School of Archaeology In Iraq*. Aberdeen: At The University Press.
- Moorgat, A. (1969). *The Art Of Ancient Mezopotamia*. London: Paidon Press.
- Musceralla, O.W., 1988. Bronze and Iron: Ancient Near Eastern Artifact In The Metropolitan Museum of Art, Newyork, 501s.
- Nigel, S. ve Nigel, T. (1984). *Armies of The Ancient Near East*. Sussex: A Wargames Research Group Puplication.
- Noble, D. (1990). Assyrian Chariotry and Cavalry, *Saab IV/1*.
- Somerwill, A.B. (2009). *Empires Of Ancient Mesopotamia*. Newyork: Chelsea House Puplichers.
- Winter, I.J. (2010). *On Art in The Ancient Near East, From The Third Millennium B.C.E., Volume II, Brill*. Boston: Leiden.
- Wise, T. ve McBride, A. (1999). *Ancient Armies Of Middle East*. Oxfort: Osprey Pupliching.
- Yadin, Y. (1963). *The Art Of Warfare in Biblical Lands*. London: Weidenfeld and Nicolson.

Ek 1:

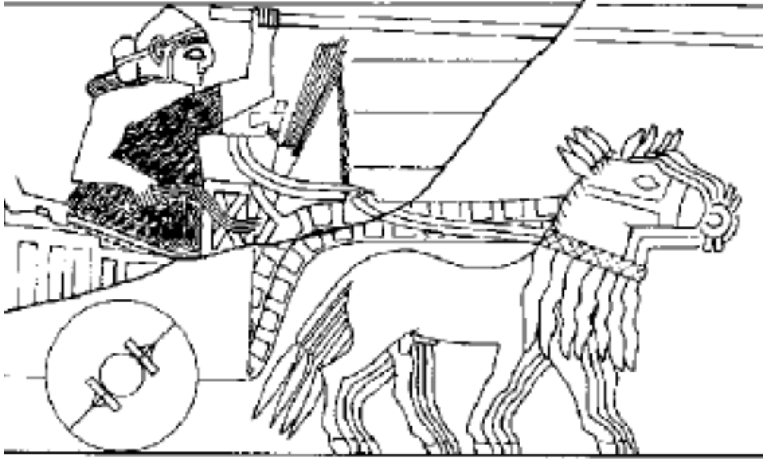
Resim 1: Güney Mezopotamya'da Uruk yerleşiminin IVa evresine tarihlenen kil tabletler üzerinde görülen araba çizimleri (Littauer ve Crouwel, 1979: 186).

Ek 2:

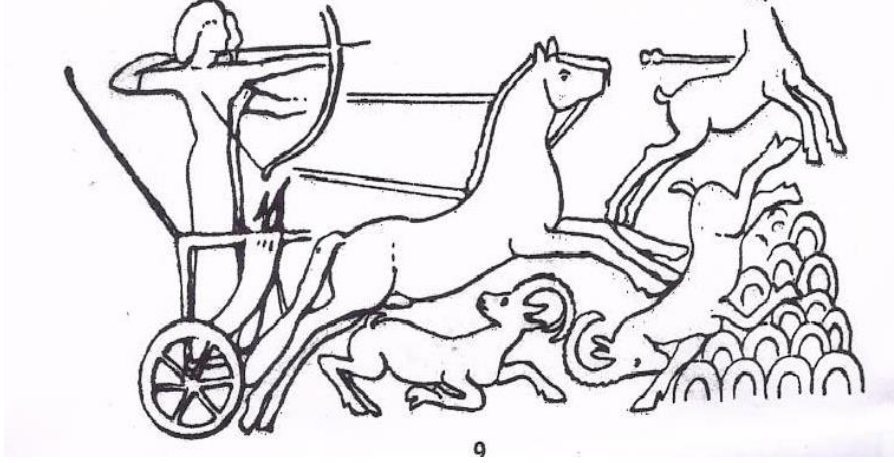
Resim 2: Ur Standardı(www.britishmuseum.org)

Ek 3:

Resim 3: Akbabalar steli savaş arabası ((Winter, 2010: 45).

Ek 4:

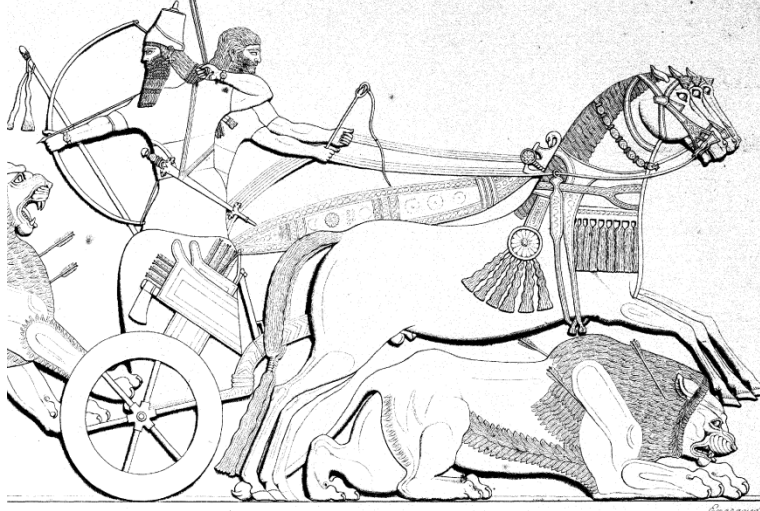
Resim: 4: Ninurta-Tukulti Assur (M.Ö. 1133-1132) dönemine tarihlenen bir silindir mühür üzerindeki savaş arabası (Moortgat, 1969: Levha:O)

Ek 5:

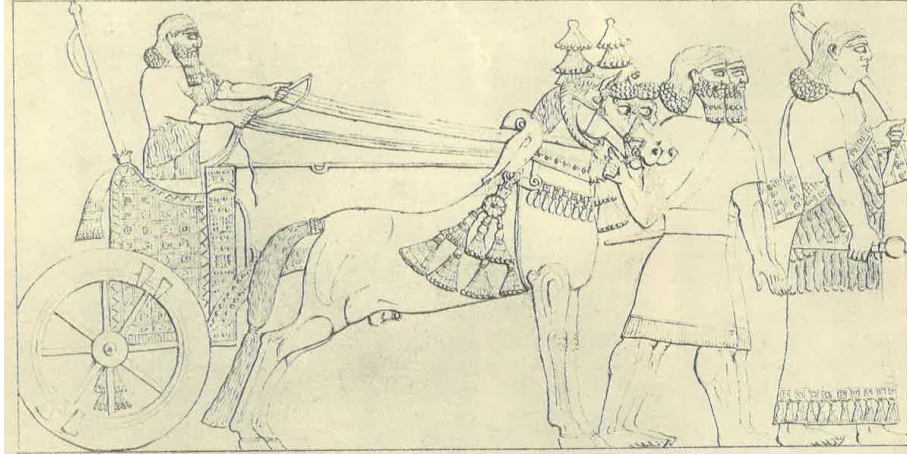
Resim 5: Beyaz Obelisk (Moortgat,1969: 251)

Ek 6:

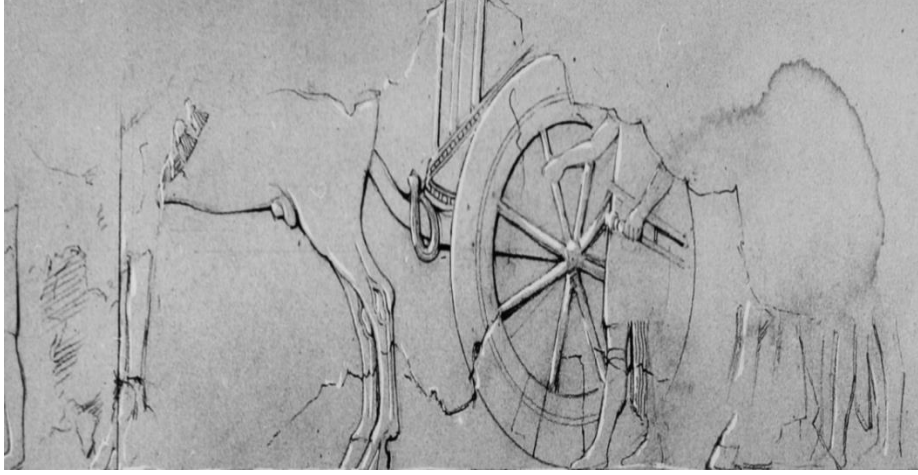
Resim 6: II. Assurnasirpal Dönemi Sivri Başlıklı Asur Süvarisi (Layard, 1853: Levha :21)

Ek 7:

Resim 7: III. Tiglat-Pleser Dönemi Savaş arabaları (Barnett ve Falkner, 1962:132)

Ek 8:

Resim 8: Sanherip Dönemi Savaş Arabaları (Barnett, Bleibtreu ve Turner, 1998:Levha 458)